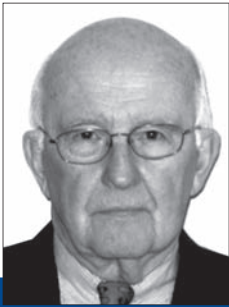

КАНАДІ СЛІД ПРАГНУТИ “СТАРОВОГО” НАТО¹

Джеймс БІССЕТ,
колишній Надзвичайний і Повноважний
Посол Канади в Югославії²

Було очевидним, що розширення НАТО на схід рано чи пізно викличе ворожу реакцію Росії. Атака Південної Осетії Президентом М.Саакашвілі 8 серпня 2008р. стала останньою краплею, і Росія нарешті показала зуби, розгромивши грузинський напад за 48 годин. Після того росіяни підлили у вогонь олії, визнавши незалежність Південної Осетії та іншого сепаратистського регіону – Абхазії. Ми постали перед перспективою нової гонки озброєнь і, якщо не перед примарою ядерної війни, то принаймні перед серйозною поразкою миру та безпеки у світі.

Відповідальність за це лягає переважно на країни НАТО під проводом США. Корені проблеми лежать, зокрема в ідеологізованому нав'язливому прагненні американських політичних лідерів до світової гегемонії США – поширення Доктрини Монро³ на всі регіони світу – і намаганні правозахисників та ідеалістів позбутися принципу національного суверенітету та замінити його новими концепціями: гуманітарного втручання, обов'язку захисту та експорту демократії. Ця комбінація егоїстичного бажання домінувати та фарисейської пристрасності до втручання у справи інших країн виявилася фатальною. Вона перевернула Договір про НАТО з ніг на голову та перетворила Альянс на агресивну військову машину. Цього не повинно було статися.

Створення і мета НАТО

Хоча про це, мабуть, знають небагато канадців, ідею Північно-Атлантичного Договору першим запропонував у 1948р. Міністр закордонних справ Канади Луї Сен-Лоран (*Louis St. Laurent*). Міністр закордонних справ представляв Канаду на післявоєнних конференціях, результатом яких стало створення Організації Об'єднаних Націй, вважав, що Об'єднані

Нації будуть неефективними без військових потужностей. Тому він запропонував розширити Європейський оборонний союз п'яти європейських країн, створений Брюссельським договором 1948р., за рахунок Канади і Сполучених Штатів. Через рік, у квітні 1949р., у Вашингтоні народилась Організація Північно-Атлантичного Договору (НАТО).

НАТО створювався як суто оборонний військовий союз. Його головним завданням була відсіч будь-якому

¹ Відредагований варіант статті, вперше опублікованої у *C2C-Canada's Journal of Ideas*. – www.c2cjournal.ca/public/article/72

² Джеймс Біссет – колишній Надзвичайний і Повноважний Посол Канади з 36-річним стажем державної служби. Був Послом в Югославії, Болгарії та Албанії, а також Верховним комісаром у Тринідаді і Тобаго. В 1985-1990рр. працював Виконавчим директором Імміграційної служби Канади та був членом Дорадчого комітету з питань розвідки при Прем'єр-міністрі. В 1992-1997рр. – голова Місії Міжнародної організації з питань міграції в Москві. З 1997р. – консультант Уряду Канади з питань міграції.

³ Доктрина Монро (*Monroe Doctrine*) – принципи зовнішньої політики США, проголошені в посланні Президента Дж.Монро до Конгресу 2 грудня 1823р. Спочатку закликала покласти край втручання Європи в американські справи, надалі – використовувалася для виправдання американського імперіалізму в Західній півкулі. – <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Munroe+Doctrine>

нападу Радянського Союзу на демократичні країни Заходу. Він також зобов'язався підтримувати принципи, закріплені у Статуті ООН і діяти згідно з ними.

Це абсолютно чітко встановлено у ст.1 Договору. В ній говориться: “Сторони зобов'язуються, як передбачено у Статуті Організації Об'єднаних Націй, вирішувати всі міжнародні спори, учасником яких вони можуть стати, мирними засобами й таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку і справедливість, а також утримуватися ... від погроз силою чи застосування сили в будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй”.

40 років Альянс успішно стримував Радянський Союз від будь-якого акту агресії проти членів НАТО. Комбінації звичайних сил і завжди присутньої ядерної загрози було достатньо для загального розуміння неприйнятності варіанту збройного конфлікту між двома конфронтуючими державами.

Основоположний принцип НАТО полягав в утриманні від загрози чи використання сили для вирішення міжнародних спорів. Саме цей принцип, що спирався на військову міць, забезпечив мир у Європі. В роки холодної війни Радянський Союз не мав підстав боятись агресії Заходу, оскільки радянська сторона визнавала дієвість оборонної доктрини НАТО. Конфлікт міг би статися через радянський напад на члена НАТО, а не навпаки.

У роки холодної війни НАТО був не просто військовою організацією. Він мав міцну моральну основу та символізував готовність вільного світу відстоювати та рішуче захищати ідеали свободи, демократії і верховенства права, але – дотримуючись правил, закладених Статутом ООН.

Ці правила були складені в останні роки I половини ХХ ст. Ті 50 років стали чи не найбільш кривавими в історії. Військова агресія призвела до жахливої бійні й руйнувань двох світових війн та атомного бомбардування Японії. Творці ООН і НАТО пам'ятали про ті катаклізми. Ці люди розуміли, що потрібна якась світова організація, щоб регулювати мирні відносини держав. У ядерному світі на кін була поставлена сама цивілізація.

НАТО та ООН

Сьогодні ми чуємо чимало критики на адресу ООН через її слабкість, оскільки вона дає Росії та Китаю право вето на пропозиції Сполучених Штатів і Великої Британії, але при цьому забувають, як складно було великим державам дійти згоди щодо права голосу в Раді Безпеки. Конференція в Думбартон-Оукс у липні-жовтні 1944р. завершилася без досягнення домовленості з цього важливого питання. Його вдалося розв'язати в Ялті в лютому 1944р., коли було запропоновано надати право вето кожній з т.зв. “великих держав”. Саме це положення зрештою переконало росіян погодитись із структурою і процедурами Ради. Таким чином вето стало й досі залишається невід'ємною частиною структури ООН.

Спочатку здавалося, що розпад Радянського Союзу віщує початок нової ери. “Імперія зла” впала, і з наближенням ХХІ ст. з'явилися сподівання, що *Pax Americana* дасть світу мир і безпеку. Ці надії зміцніли, коли С.Хусейн вдерся до Кувейту і Рада Безпеки ООН погодилася, без вето якоїсь з великих держав, дозволити військові дії, щоб примусити іракців піти.

Договір не дозволяв НАТО діяти за межами Європи та Північної Америки, тому Альянс як організація не брав участі в першій війні в Перській затоці. Завдала поразки іракським Збройним силам і звільнила Кувейт коаліція 34 держав на чолі зі Сполученими Штатами. Здавалося, що система регламентації використання сили в міжнародних спорах ООН працює.

НАТО на Балканах

Розпад Югославії і збройний конфлікт, що спалахнув у Боснії між боснійськими сербами, мусульманами та хорватами, зумовив нову роль НАТО. У червні 1992р. міністри закордонних справ НАТО на зустрічі в Осло погодилися підтримати миротворчі заходи в Боснії, спочатку з санкції Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), а наприкінці року – під егідою Ради Безпеки ООН. Ці заходи охоплювали забезпечення ембарго на поставку озброєнь воюючим сторонам, надання військової підтримки Силам захисту ООН і зрештою – здійснення авіаційних ударів по позиціях боснійських сербів.

Роль НАТО в Боснії була досить суперечливою. Попри участь у забезпеченні ембарго на поставку озброєнь, усі знали, що США таємно постачають зброю і мусульманським, і хорватським військам. Пізніше виявилось, що Президент Б.Клінтон дозволив доставку до Боснії кількох тисяч досвідчених моджахедів. Ці дії суперечили мандату НАТО із забезпечення ембарго на поставку озброєнь, але відповідали цілям американської політики – підтримати мусульман у громадянській війні. Отже, американці не вперше були готові використати НАТО як засіб досягнення цілей американської політики.

Втручання НАТО під проводом США в Боснії продемонструвало, що Європа досі потребує НАТО. Воно також чітко показало, що країни ЄС не здатні

проводити масштабні військові операції. Саме військова міць США надала НАТО потрібну для цього потугу. Боснія дала нове життя НАТО та поклала край попереднім розмовам про розпуск Альянсу.

Важливим моментом силових дій НАТО в Боснії було те, що вони відповідали Статуту ООН і проводилися з санкції Ради Безпеки. Це стало ще одним обнадійливим прикладом дій ООН в інтересах забезпечення миру та порядку в гарячих точках планети після холодної війни. На жаль, цей оптимізм тривав недовго.

Косово

Збройне повстання Армії визволення Косово (АВК) в сербській провінції Косово в 1998р. дало Сполученим Штатам шанс знову продемонструвати важливість НАТО для підтримання миру в Європі. Цього разу він нібито мав не допустити геноциду та етнічних чисток албанського населення в Косово з боку сербських сил безпеки С.Мілошевича.

Сполучені Штати розуміли, що через вето Росії і Китаю Рада Безпеки не дозволить використання сили в Косово. Тому американці вирішили ігнорувати ООН і використати НАТО для військового втручання. Відмова Президента С.Мілошевича підписати Угоду Рамбуїє (*Rambouillet Agreement*) стала приводом для авіаційних ударів по Сербії⁴.

Вперше НАТО діяв без згоди ООН і при цьому не лише порушував свій власний Договір, але й Статут та міжнародне право. Це був історичний переломний момент і серйозний удар по засадах миру та безпеки у світі. НАТО перетворився із суто оборонної організації, що діє згідно з принципами ООН, на організацію, що може використати силу для втручання будь-де й будь-коли, якщо він вважатиме це за потрібне.

Нову роль НАТО офіційно проголосив на його 50-річчі у Вашингтоні Президент Б.Клінтон. Заява прозвучала під акомпанемент ударів військових літаків НАТО по сербських цілях. Цікаво, що заява Президента викликала небагато коментарів з боку політиків і загалом співчуваючих, поблажливих ЗМІ. Бомбардування НАТО виправдали, бо це було втручання з гуманітарними цілями.

Майже через 10 років після бомбардувань Сербії надходить дедалі більше свідчень, що АВК озброїли, навчили та забезпечили американські і британські розвідслужби, щоб створити нестабільність у Косово і спровокувати ситуацію, яка виправдає втручання НАТО. Звинувачення з боку лідерів НАТО в геноциді виявились абсолютно безпідставними; на цей час виявлено лише близько 2 000 тіл, у т.ч. і сербів, і албанців. Американці також визнали, що вони навмисно висунули заздалегідь неприйнятні для С.Мілошевича умови в Рамбуїє.

Бомбардування Сербії мало стосувалися гуманітарних питань чи подій на місці. Вони стосувалися віри в НАТО та бажання американських лідерів змінити саму природу Альянсу. НАТО вони дійсно допомогли. Менше, однак, вони допомогли принести мир та добре врядування до Косово. Альянс не виконав і не дотримався жодного з ключових положень Резолюції Ради Безпеки ООН №1244, що поклала край конфлікту.

АВК не роззброїли, майже все неалбанське населення вигнали з Косово. Під пильним оком військ НАТО було знищено понад 120 християнських церков і монастирів. Сербські сили безпеки не були допущені назад до Косово для охорони релігійних установ і патрулювання кордонів, як цього вимагала Резолюція №1244. Нарешті, згідно з умовами Резолюції №1244, було підтверджено суверенітет Сербії, але це положення теж порушили, коли в лютому 2008р. США та більшість країн НАТО, включаючи Канаду, визнали незалежність Косово. При цьому вони порушили суверенітет і територіальну цілісність Сербії, Статут ООН та Заключний акт Гельсінкі.

Порушені обіцянки та розширення

Дії НАТО на Балканах характеризувалися лукавством, подвійними стандартами та підступністю. Якщо озирнутись у минуле, то загальна діяльність Альянсу після розпаду Радянського Союзу залишала бажати кращого.

У листопаді 1989р., після падіння Берлінського муру негайно виникло питання об'єднання двох Німеччин. Росіяни, як і очікувалося, були проти, але Сполучені Штати та їх союзники по НАТО хотіли бачити об'єднану Німеччину в НАТО. В лютому 1990р. на конференції з “Відкритого неба” в Оттаві міністри закордонних справ НАТО зустрілися зі своїми колегами з країн Варшавського Договору й вирішили, що лідери Великої Британії, Франції,

⁴ Тепер загально визнано, що побоюючись підписання Угоди С.Мілошевичем, американці в останню мить додали до неї додаток В, який передбачав, зокрема доступ військ НАТО до всієї Югославії і проведення референдуму про незалежність Косово протягом трьох років. Цей додаток мав забезпечити непідписання угоди С.Мілошевичем і початок бомбардувань.

Сполучених Штатів і СРСР мають зустрітися з лідерами двох Німеччин та розв’язати це питання.

Результатом стало підписання у вересні 1990р. т.зв. “Договору два плюс чотири”, який, серед іншого, дозволяв возз’єднання Німеччини та її членство в НАТО. Залишається неясним, чи обіцяв Президенту М.Горбачову Президент Дж.Буш-старший в обмін на згоду СРСР з Договором не розширювати НАТО на схід. М.Горбачов та інші на конференції присягалися, що обіцянку дав не лише Президент Дж.Буш, але й Держсекретар США Дж.Бейкер – Міністру закордонних справ СРСР. У будь-якому разі, росіяни вважають, що обіцянка була, і глибоко ображені її порушенням.

У березні 1999р., незважаючи на незгоду Росії, членами НАТО стали перші три країни Варшавського Договору: Польща, Угорщина та Чехія. Після того членство було надано Балтійським країнам, Болгарії, Румунії і Словаччині. НАТО фактично оточив Росію колишніми суб’єктами СРСР і серйозно розглядає можливість залучення до їх переліку України та Грузії. Чи варто дивуватися, що росіяни трактують це розширення як загрозу безпеці Росії?

Рішення НАТО відмовитися від дотримання Статуту ООН, використавши силу для вирішення міжнародного спору, та діяти “за межами” [зони відповідальності] не допомогло переконати Росію в мирних намірах Альянсу. Рішення Сполучених Штатів у червні 2003р. вийти з Договору про протиракетну оборону та, пізніше, розгорнути протиракетні системи в Польщі та Чехії підтвердили думку Росії, що Сполучені Штати продовжують розглядати її як головну перешкоду для американського прагнення світової гегемонії.

Висновок

Демонстрація сили Росією у відповідь на атаку Грузією Південної Осетії додала нового виміру відносинам НАТО з Росією. Росія, ослабла після розпаду Радянського Союзу, не могла протидіяти експансіоністським амбіціям НАТО під проводом США. У 1990-х та на початку 2000-х років Росія не мала іншого вибору, ніж повестися на принизливі провокації західних держав. Тепер ситуація змінилась, і відроджена Росія знову у грі. Реакція Сполучених

Штатів та інших країн НАТО на цю нову реальність матиме критичний вплив на мир і безпеку у світі.

Перша реакція США та інших країн НАТО розчарувала. Лунали вочевидь блюзнірські протести у зв’язку з порушенням територіальної цілісності Грузії. При цьому провідні західні ЗМІ були однаково галасливі і, здається, цілком забули про порушення суверенітету Сербії кількома місяцями раніше. Незважаючи на стурбованість Росії, представники НАТО заявили, що плани прийняття України та Грузії до Альянсу й надалі виконуватимуться. Президент Дж.Буш поклався надати Грузії \$1 млрд. на відновлення армії. Це не надто обнадіює.

Залишається лише сподіватися, що гучні протести є несерйозними, і холодні голови в Альянсі візьмуть гору. Невже лідери НАТО можуть дійсно вірити, що варто задовольняти політичні амбіції М.Саакашвілі, йдучи на ризик воєнного конфлікту з Росією, чи що варто провокувати громадянську війну в Україні?

Грузинсько-південноосетинський конфлікт став у пригоді і стався у слушний час. Він показав НАТО, що подальше розширення Альянсу може принести більше шкоди, ніж добра, і стався напередодні краху фінансової системи Сполучених Штатів. Крім того, відродження Росії та піднесення Китаю та Індії як світових потуг поклали край однополярному світу, де домінує американська військова міць.

Ці нові реалії змушують переоцінити роль НАТО у світі. Я б запропонував два можливих підходи. *Перший:* якщо НАТО щиро прагне миру та безпеки, як це продовжують стверджувати його лідери, то він має запросити Росію приєднатися до Альянсу. Саме колишній Президент СРСР М.Горбачов у 1989р. першим запропонував створити спільний “європейський дім”, частиною якого була б Росія. Тоді його пропозиція стурбувала американців і була передчасною, але сьогодні НАТО з членством Росії був би міцнішим Альянсом, який просуває і захищає мир у світі.

Членство Росії нарешті поклало б край холодній війні і стало б серйозним кроком до миру та безпеки у світі – не кажучи вже про залучення Росії до орбіти Заходу. Питання в тому, чи прийме запрошення Росія – але якщо ні, то ми [Захід] знатимемо, що до чого. Не думаю, що Німеччина чи Франція пустять Україну до НАТО, незважаючи на тиск США. Хто знає, що може статися після обрання Б.Обами? Зближення США та Росії давно назріло, враховуючи зростаючу загрозу радикального ісламу та розповсюдження ядерної зброї.

Той аргумент, що російська демократія не розвинута до стандартів НАТО, не враховується, коли такі прикордонні демократії, як Україна і Грузія, втягують до НАТО. До того ж, головна роль НАТО полягає у збереженні міжнародного миру, безпеки і стабільності. Прийняття Росії суттєво посилює б можливості Альянсу в досягненні цих цілей.

Друга пропозиція, пов’язана з першою, – повернути НАТО його первісну роль суто оборонної організації та підтвердити чинність ст.1 його Договору – ніколи не погрожувати та не використовувати силу для вирішення міжнародних спорів і завжди діяти згідно з принципами, визначеними у Статуті Організації Об’єднаних Націй. Іншими словами, нам потрібне “старе” НАТО. ■